

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора,
декана юридичного факультету Державного університету інфраструктури та
технологій Добкіної Катерини Робертівни
на дисертаційну роботу Подороги Леоніда Вікторовича на
на тему «Гене́за українського кримінального права за доби Середньовіччя
(XV – перша половина XVII ст.)», поданої на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими планами, програмами темами

Дисертаційне дослідження Подороги Леоніда Вікторовича не викликає сумніву, оскільки воно присвячено актуальній і дуже важливій проблематиці генезі українського кримінального права за доби Середньовіччя (XV – перша половина XVII ст.)

Актуальність роботи полягає у можливості як подальшого наукового вивчення історії українського кримінального права наступного періоду (періоду Гетьманської України), так і відтворення його загальної генези, починаючи з доби України-Русі, саме це дає змогу проводити комплексні та системні історичні порівняльно-правові дослідження розвитку українського кримінального права й кримінального права країн Європи.

Дослідження історії українського кримінального права у XV – першій половині XVII ст., крім того, має й практичне значення, оскільки дозволяє врахувати під час проведення реформування кримінального законодавства України (особливо в умовах широкомасштабної війни росії проти України, введення воєнного стану) досвід українського народу у сфері регулювання кримінально-правових відносин. Саме це істотно актуалізує тему цього дисертаційного дослідження.

Ця тема дослідження є актуальною і з огляду на обраний Україною європейський вектор розвитку, долучення українського народу до прогресивних процесів сучасної цивілізаційної еволюції європейських націй.

І останнє, про актуальність дослідження свідчить те що воно виконане в межах планових науково-дослідних тем у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук НАН України на 2024–2028 роки, затвердженими постановою Президії НАН України від 10 січня 2024 р. № 8, ґрунтується на положеннях Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2024-2029 роки, Стратегії розвитку Державного податкового університету на 2022–2027 рр., затвердженої Вченою радою Державного податкового університету 30 червня 2022 р., протокол № 11.

*Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна*

Ступінь обґрунтованості наукових положень, сформульованих у вступі та розділах основної частини роботи Подороги Леоніда Вікторовича є достатнім. Вони забезпечені належним емпіричним матеріалом завдяки використанню різноманітної наукової літератури, в якій відображені різні аспекти вказаної проблематики, і переконують у важливості теоретичних та практичних питань, їх нерозробленості й перспективності дослідження. Міркування й висновки автора логічні та аргументовані. Вони базуються на позиціях гармонійного поєднання наукових досягнень учених минулих років та сучасних методологічних підходів до пізнання державно-правових явищ та широкій архівній джерельній базі.

На підставі проведеного аналізу Подорога Леонід Вікторович на стор. 15 роботи висловлюється про те, що у вітчизняній історико-правовій науці вказана тема не дістала свого належного вирішення. Огляд праць учених свідчить про відсутність системних і комплексних наукових розвідок, спрямованих на доведення історичної закономірності розвитку українського кримінального права в XV – першій половині XVII ст. у його цілісності, а також наукове пізнання усіх понять та інститутів українського кримінального права як системно-структурного комплексу.

Зазначимо, що науково-теоретичну базу дослідження складають напрацювання фахівців у галузі теорії держави і права та погляди вітчизняних учених, які відображають ті чи інші аспекти у підходах до розуміння становлення та розвитку українського кримінального права.

Загалом у дослідженні Подороги Леоніда Вікторовича використано матеріали 227 наукових джерел різної юридичної сили. При цьому необхідно підкреслити той факт, що значна частина використаних джерел раніше не вивчалась. Крім того, абсолютна більшість їх залучена в теоретичний обіг вперше, що є запорукою абсолютної наукової новизни дисертаційного дослідження.

Дисертація має серйозну методологічну базу, автором було використано широкий діапазон методів наукового пізнання, зокрема діалектичного, герменевтичного, системного та інших. Так, діалектичний метод дозволив простежити розвиток норм, основних та інститутів українського кримінального права в XV – першій половині XVII ст. у відповідності з комплексним підходом, що забезпечило розгляд проблематики дослідження в єдності її внутрішньо-правового змісту й зовнішньоправової форми, зокрема аналіз структурних елементів українського кримінального права в поєднанні з джерелами (формами) кримінального права (підрозділи 1.1., 1.2, 2.1, 2.2, 2.3). Герменевтичний метод став основою для аналізу правових приписів, які містились у правових пам'ятках XV – XVII ст. (підрозділи 2.2, 3.2, 3.3). Системно-структурний метод відіграв значну роль у процесі дослідження українського кримінального права зазначеного періоду як системно-структурного комплексу, в якому структурними елементами виступали поняття злочину, види злочинів, різноманітні загальні поняття

кримінального права, інститут покарання тощо (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2) (стор.7-8).

Достовірність та новизну наукових положень, висновків і рекомендацій, забезпечило досягнення мети дослідження, яка спрямована на дослідженні генези українського кримінального права за доби Середньовіччя (XV – перша половина XVII ст.), виявлення закономірностей та особливостей цього процесу в умовах відсутності української державності.

Поставлені завдання автор вирішує комплексно, аналізуючи та встановлюючи причинно-наслідкові зв'язки.

Загалом, успішне розв'язання автором визначених завдань і досягнення мети дисертаційного дослідження забезпечили *новизну дисертації*, яка полягає в тому, що робота є комплексним і системним теоретично-історичним дослідженням генези українського кримінального права за доби Середньовіччя (XV – перша половина XVII ст.). Результати якої виявляються в таких положеннях і висновках, що відображають особистий внесок дисертанта в розроблювану проблему, зокрема:

вперше: доведено історичну закономірність розвитку українського кримінального права у XV – першій половині XVII ст. у його цілісності як системно-структурного комплексу, що складався з понять та інститутів (поняття злочину, загальні поняття кримінального права, види злочинів, мета, принципи та система покарань); обґрунтовано поділ видів злочинів на злочини у сфері публічних інтересів (злочини проти держави, військової служби, прав і вольностей шляхти, правосуддя, порядку управління, службові злочини, проти церкви й релігії) та злочини у сфері приватних інтересів (злочини проти життя, здоров'я, волі особи, її власності, змішані злочини, злочини в сімейній сфері та проти моралі) й виокремлено та систематизовано кваліфікуючі обставини кожного виду злочину; встановлено поділ видів покарань залежно від забезпечення, охорони й задоволення нормами кримінального законодавства приватного (головщина, нав'язка, гвалт) чи публічного (смертна кара, тілесні покарання, позбавлення волі, конфіскація майна, штраф, вигнання за межі держави, позбавлення честі або посади) інтересів, а також виділено додаткові критерії поділу за: суб'єктом покарання, самотійністю характеру, формою вини, принципом права-привілею, відносинами сюзеренітету-васалітету, ступенем тяжкості вчиненого злочину, способом і засобом скоєння злочину (стор.8-9).

Варто відзначити, що дисертант добре розуміє і обґрунтовує необхідність і практичну спрямованість теми, яку досліджує. На підставі проведеного дослідження він констатує, що практичне значення роботи полягає у можливості його використання у:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для подальшого дослідження історії українського кримінального права;

– *освітньому процесі* – для проведення різних форм занять зі студентами денної та заочної форм навчання й у процесі підготовки підручників, навчальних посібників, під час розробки лекційних курсів, робочих програм, навчально-методичних комплексів із дисциплін «Історія держави і права України», «Теорія

держави і права», «Історія вчень про державу і право», «Історія українського права», «Історія України»;

– *практичній діяльності* – під час підготовки та проведення круглих столів, конференцій, семінарів (стор.10-11).

Оцінка змісту дисертації та її основних положень

Вийти на зазначені у дисертації нові науково-обґрунтовані результати авторці дозволила обрана структура дисертації, яка складається із вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок, з яких основного тексту – 184 сторінки.

Її зміст дає підстави констатувати, що здобувач творчо підійшов до вивчення та розкриття проблеми. Це дало можливість опрацювати поставлені завдання, а також сформулювати низку науково-обґрунтованих і достовірних положень, висновків та рекомендацій корисних з наукової і практичної точок зору.

Так, у вступі дисертант обґрунтовує актуальність, мету і завдання дослідження, визначені його об'єкт і предмет, зазначена методологія дослідження, вказана наукова новизна одержаних результатів, їх апробація і впровадження.

У розділі 1 «Стан наукової розробки та джерельна база дослідження» автор надає огляд наукової літератури та характеристику джерел, на підставі аналізу на стор. 41-42 роботи доводить, що науковці зробили значний внесок у вивчення українського кримінального права в досліджувану нами добу. Проте існує прогалина у вітчизняній історично-правовій науці стосовно, по-перше, доведення історичної закономірності розвитку українського кримінального права в XV – першій половині XVII ст. у його цілісності, по-друге, наукового пізнання усіх понять та інститутів українського кримінального права як системно-структурного комплексу. Крім того, автором цього дослідження було використано різноманітні історично-правові джерела, які або містили норми українського кримінального права XV–XVI ст., або в яких ідеться про їх реалізацію.

У розділі 2 «Еволюція загальних понять, інститутів та видів злочинів у XV – першій половині XVII ст.» дисертант досліджує джерела права та поняття злочину в литовсько-польський період, розвиток загальних понять кримінального права та види злочинів, а також еволюцію їх понять. На підставі проведення аналізу проблемних питань дослідник на стор. 105-109 доводить, що у литовсько-польський період джерелами кримінального права були правовий звичай і закон (Жалувана грамота короля Казимира 1457 р., Судебник Казимира 1468 р., статутні обласні привілеї XV–XVI ст., Литовський Статут у трьох редакціях та інше). Основними тенденціями розвитку поняття злочину в досліджуваній період були: матеріальний елемент пов'язувався із спричиненням особі матеріальної, моральної чи фізичної шкоди (склались як загальні, так і особливі терміни, які відображали різні види шкоди); злочин ототожнювався із гріхом, що знайшло свій вираз у відповідній специфічній для доби Середньовіччя термінології. Крім того, норми правових пам'яток XV–XVI ст. відобразили розвиток поняття злочинів у сфері

приватних інтересів, що закономірно втілюється в історичних проявах кримінального права.

У розділі 3 «Розвиток інституту покарання у XV – першій половині XVII ст.» здобувач надає тлумачення мети та принципи призначення покарання, висвітлює характерні риси системи покарань приватного характеру і інституалізацію публічних покарань. Так, в результаті проведеного дослідження на стор. 173-174 дисертант прийшов висновку що важливою закономірністю розвитку поняття покарання було відображення в нормах Литовського Статуту розуміння законодавцем різниці між обставинами, які звільняли від кримінальної відповідальності, й обставинами, що звільняли від покарання. Основним критерієм класифікації видів покарань дисертант пропонує обрати забезпечення, охорону та задоволення нормами кримінального законодавства досліджуваного періоду приватного чи публічного інтересів. Серед додаткових критеріїв він виокремлює за: суб'єктом покарання, самостійністю характеру, формою вини, ступенем тяжкості вчиненого злочину, способом і засобом скоєння злочину.

Логічними, послідовними та такими, що загалом відповідають поставленим на початку роботи завданням є **висновки** дисертаційного дослідження. В них наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання, суть якого полягає в комплексному дослідженні генези українського кримінального права за доби Середньовіччя (XV – перша половина XVII ст.), і формування на цій основі теоретичних положень.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Основні наукові результати дисертації викладені в 6 наукових публікаціях, серед яких 3 наукові статті, опублікованих у фахових юридичних виданнях України, затверджених МОН України, 3 тези доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Таким чином, достовірність отриманих результатів, висновків і пропозицій, забезпечено завдяки оприлюдненню наукових здобутків за темою дослідження, використанню широкої літературної та джерельної бази, різноманітних методичних прийомів, а також аналізу кола визначених дослідницьких проблем.

Дискусійні положення та зауваження

Незважаючи на системність та повноту проведеного дисертаційного дослідження, обґрунтованість авторських висновків та пропозицій, у ньому можна виокремити положення, які не сприймаються однозначно та потребують уточнення, зокрема:

1. Дисертація має серйозну методологічну базу, автором було використано діалектичний, герменевтичний, системний та інші методи наукового пізнання (стор.6-8). Проте дисертант не вказує до яких методологічних інструментів вони належать, а саме до загальнонаукових або спеціально-наукових. На наш погляд об'єднання вказаних методів по групах надало б можливість комплексно використати їх широкий діапазон.

2. На стор. 33-35 роботи дисертант досліджує вплив 3 редакцій Литовських Статутів під час розкриття вказаної проблематики. Зокрема, вказує, що Перша редакція Литовського Статуту 1529 року містить 243 статті, а за Слуцьким списком – 272; Друга редакція 1566 року та налічує 368 статей; Третя редакція 1588 року – 488 статей.

Проте із всього запропонованого масиву вказаних статей хотілось би почути думку автора, яка саме редакція Литовських Статутів слугувала ґрунтовним джерелом для висвітлення проблеми – це по-перше, по-друге яку користь надали вказані статті під час дослідження і чому?

3. У розділі 2 «Розвиток загальних понять кримінального права» Подорога Л.В. висвітлює якою мірою ознаки складу злочину були відображені в правових пам'ятках України XV – першої половини XVII ст., наприклад – «Об'єкт злочину» (стор.61-62), «Суб'єкт злочину» (стор.63-65). Причому використовує нормативно-правову базу (КК України) і літературні джерела українських вчених. Водночас під час аналізу наукових джерел Середньовіччя (XV – перша половина XVII ст.), зокрема - Литовських Статутів, то не зовсім зрозуміло, яка редакція і які статті відображають ці ознаки. Вважаємо, що аналіз вказаних джерел надав би можливість зрозуміти використання цих документів і обґрунтувати їх у висновках.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Міністерства освіти і науки України

Втім зазначені зауваження принципово не знижують якості дисертаційного дослідження, мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Дисертацію написано державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. Дисертаційне дослідження Подороги Леоніда Вікторовича містить посилання на використані автором джерела та літературу відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав та академічної доброчесності. Всі випадки використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені у належний спосіб. Крім того, аналіз змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації свідчить, що вимоги щодо академічної доброчесності дисертантом дотримано. Порушення і академічної доброчесності не виявлено.

У цілому, дисертаційна робота Подороги Леоніда Вікторовича на тему «Гене́за українського кримінального права за доби Середньовіччя (XV – перша

половина XVII ст.)», є завершеним науковим дослідженням, що відзначається науковою новизною, обґрунтованістю висновків, які мають теоретичне та практичне значення для розвитку юридичної науки та практики.

Таким чином, за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» за № 40 від 12 січня 2017 року (зі змінами від 12.07.2019 р.), а також вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Одже, вказане вище дає підстави вважати, що за результатами прилюдного захисту здобувач Подорога Леонід Вікторович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
декан юридичного факультету
Державного університету інфраструктури
та технологій**

[Handwritten signature]
Катерина ДОБКІНА

[Handwritten signature]
Тетяна Добкіна Т.П.
Проректор з науково-педагогічної роботи

[Handwritten signature]
Серій Дудник